

ЉУБОМИР М. МАРКОВИЋ

СЕОСКЕ СЛАВЕ У МОРАВИЧКОМ КРАЈУ

Љубомир М. Марковић
УИ 32000 Чачак
Улица 603. бр. 18

UDK: 394.6 (497.11)

Сеоска слава почиње окупљањем крстоноша. У крстоноше су ишли момци и девојке, а међу њима се нађу и млађи људи и жене. Носили су селен у рукама, којим су били и окићени. Ишли су од куће до куће и певали: „Дај нам, боже, рослу кишу, младу росу, амин, амин!” Планинке су износиле карлице са млеком и кајмаком и тако су частиле крстоноше. Послуживали су их: сиром, кајмаком, пршутом и ракијом. Част су носили на брдо. Горе, на брду једу, пошто се окупе и поп „остави” молитву. Ту се задржавају до увече када прелазе на сабориште и укључују се у сабор. Одатле често „побегне” девојка за момка и сабор се претвори у свадбу.

По правилу свако село има крстоноше. Због удаљености заселака и конфигурације земљишта, у неким селима има више крстоноша. Тако село Глеђица има двоје, једне су за горњу а друге за доњу Глеђицу. У Косовици постоје троје: једни за Маниту Долину, други за Косовицу, а Бутково имају посебне крстоноше.

До сада се сматрало да је заветина слава села. Сагледавајући стање у селима моравичког краја, на просторима између Голије, Јавора, Чемернице, Мучња, Кукутњице и Драгачевских планина, неминовно је да се дефиниција славе села промени. Допекле је то уочио Радоје Ускоковић испитујући заветине у моравичком крају. На почетку свога рада „Сеоске и црквене славе у селима око Ивањице”¹, он истиче: „По планинским селима око Ивањице слава целог села назива се завјетина или објетина”. Касније ћемо видети како су у појединим пределима заветине захватиле одређене појасеве преко два или више села, као облаци прско неба. Можда у овом нашем поређењу има највише истине, јер заветине славе одређена села или зассоци, а не сва села у одређеном добу године, да би се заштитила од града, непогода, а стада и сточари од вукова. Мештани су узимали одређени дан за своју заветину. Без обзира на славу, сви становници одређеног подручја имају заједничку заветину. Све молитве и све богомоље, песме и читава славља упућена су свецима, с молбом, да их заштите од невремсна и вукова. Ту се види велика завосност човека, везапог за земљу и стоку, од природе и божаиства која њоме владају, како верују сточари и ратари Голије и Јавора. Отуда су, упркос сиромаштву, славља богата и пред крстоноше се износи најлепше и најбоље, да се послужи и веселе на застанцима као и на највећим сеоским саборима.

Заветине су се одржале до данашњег дана и упркос великог сасељавања становништва, у периоду од 1950. до 1975. године, из подголијских и горњих села у долину Моравице, Западне Мораве и у друге крајеве.

У међувремену дошло је до неких измена у тим слављима, или је Ускоковић неке појаве непотпуно забележио. Највероватније да је у питању његово упознавање са тим појавама у Ивањици и околици, а не на ширем подручју. У време његовог истраживања, да би се отишло из Ивањице до Медовина, Брусника или Остатије, био је потребан читав дан, пешице или на коњу. Исто толико било је потребно да се врати до варошице на Моравици. Зна се да је ишао до Ковиља, где је испитивао манастир Ковиље и о њему написао студију, а даље, сигурно, није залазио. Зато се можемо и морамо задржати на неким појавама, где постоји неслагање између његовог описа и данашњег стања, које сам забележио за време вишегодишњих теренских истраживања и бележења од

1. Рад. Ускоковић, Сеоске и црквене славе у селима око Ивањице, Гласник Етнографског музеја у Београду, књига V, 1930. Има га и у посебном сепарату из тог часописа.

изабраних казивача.² Овоме се мора додати и једна најновија појава: да је све мање села у моравичком крају са две заветине. Пре неколико година (1991) у Сивчини сам чуо да не славе сва домаћинства обе заветине: недељу по Спасовудне и летњи Аранђеловдан, већ бирају, па једни славе једну, а други другу заветину.

Задржимо се на неким деловима Ускоковићеве студије где се јављају разлике између његовог описа и данашњег стања.

1. Ускоковић у свом прегледу заветина по селима није унео сва села. Недостају: Осопица (која је раније припадала Драгачеву), Дајићи, Градац, Брусник, Коритник, Вионица, Чечина, Добри До, Врмбаје (подголијска села), Пресека, Мочиоци и Клекова (раније села из ариљског краја).

2. Село Сивчину ставља међу села која имају за заветину Недељу Слијепог (недељу уочи Спасовдана) заједно са: Радаљевом, Лукама и Опаљеником, што није тачно. Ово село слави недељу по Спасовудне (Слану недељу).

3. Истиче села која су у то време имала по две заветине. Тако су, како пише Ускоковић, Илиндан (као другу заветину) славили Кушићи и Ерчеге. Врачеве су славиле Луке, Ивањдан – Глијеча, Павловдан – Смиљевац (засеок Балићи), летњи Аранђеловдан – Сивчина, а Прокопље чак три села: Братљево, Глеђица и Кушићи.

4. Веома је добро приметио да засеоци појединих села не славе исту заветину, већ заветину суседног села. Тако Буџаци (из Опаљеника) и Милосављсвићи – Мудерези (Рокци) славе заједно са Бутковом (засеоком Косовице које се налази преко реке Ношнице) – Спасовдан, а не са Опаљеником, односно Рокцима.

5. Читлук слави заједно са Маном – Прве Тројице, а не са Будожелом (селом коме припада). А Маће слави са Шареником, а не са Брезовом. Стрмснице (у засеоку Миланци, са фамилијама: Марковићи, Милићи и Радишићи), које се налази с леве стране Масковачке реке, слави исту заветину са Бојанима (из Брезове), а не са Миланцом. И у засеоку Басаре, које се налази окренуто према Тисовици, с друге стране Погледи, славе заједно са Подјавором (засеоком Маскове) и са Тисовицом (из нововарошког краја), с друге стране реке, а не са Кушићима.

6. Изванредно је приметио да због конфигурације земљишта и беспућа не иду крстоноше из истог села заједно, већ се стварају групе. Подвојено иду крстоноше: Малог од крстоноша Великог Братљева,

2. Казивачи су одабрани и њихова имена налазе се на крају рада.

Горње од Доње Глеђице, Принчевог Брда од крстоноша Куманице, с друге стране Моравице, а у Косовици се стварају три групе: посебно за Маниту Долину, посебно за Косовицу и трећу групу чине крстоноше из Буткова. Варјаче (из Прилика) иду заједно са Ђурићима (из Дубраве). Подвојено иду крстоноше из Горње Мале од крстоноша Доње Мале (у селу Рокцима).

А какво је стање данас на подручју моравичког краја?

Радаљево, Луке и Опаљеник славе недељу уочи Спасовдана.

Лиса, Дубрава, Бутково, Косовица, Деретин, Смиљевац, Пресека, Мочиоци и Клекова славе Велики Спасовдан.

Куманица, Комадине, Принчево Брдо, Равна Гора (јаворска) и Сивчина славе недељу по Спасовданс (Слану недељу).

Јасеновица, Ровине, Будожелја и Церова славе Мали Спасовдан.

Глеђица, Маскова, Мана, Рокци, Прилике и Ивањица славе Прве Тројице.

Маће и Клепани славе Друге Тројице.

Брезова, Равна Гора (брезовачка) и Ерчеге славе Бијели четвртак.

Васиљевићи, Чепово, Бедина Варош, Глијеча, Црњево, Свештица, Рапчићи, Шуме, Сађавац, Варјаче и Ђурићи (Дубрава) славе Бијели петак.

Село Вучак слави Бијелу суботу.

У Медовинама, као и у једном делу Ерчеге, заветише захватају делове села – засеоке, у виду појасева који се простиру од југа према северу, и ова села имају неколико заветина. У Медовинама заветина има и своју замену.

Један део ових села слави Бијели четвртак и то славље обухвата следеће фамилије: Горње Ђојбашиће, Новаковиће, Горње Ђеримане (у Медовинама), Спасовиће, Тошиће и Јелиће (у Ерчегегама). Дакле, обухвата простор око изворишта Моравице, долину горњег дела Ношнице, а онда појас излази на висове Ковиљске планине.

Коматине, Јекићи (у Медовинама) и Стеванићи (у Ерчегегама) славе Бијели петак. Овај појас се простира од долине Јабуковачког потока према реци Ношници.

Палибрци, Вукићевићи и Пешићи (на размсђу Голије и Јавора) славе Друге Тројице.

И, на крају, Илиндан славе: Чоловићи, Доњи Ђеримани и Јовићевићи (у Медовинама), Секулићи, Марићи и Зекавице (у Ерчегегама), и скоро сви се налазе на левој страни реке Ношнице.

У Медовинама и Ерчегама истичу да Илиндан као заветину могу заменити. Тако, ако Илиндан падне у петак, онда све фамилије славе Благоу Марију.

У Кушићима једни славе Илиндан, а други Прокопље. Доњи Кушићи (сви до Турског гроба) славе Илиндан, а Горњи Кушићи – Прокопље. И док Доњи Кушићи имају славље, крстоноше, а после подне сабор, дотле Горњи Кушићи немају крстоноше. Наиме, пре пола века за време проласка крстоноша кроз село неко је нехотице убио једну девојку која је ишла у тој поворци. Од тада, због жалости, заветину прослављају на тај начин што се окупљају код одређеног домаћина и иду на сабор после подне, али нема крстоноша.

У Добром Дољу, фамилије: Вуковићи, Салевићи и Драговићи, такође не иду у крстоноше, односно угасили су своју заветину. Раније су имали своју заветину, али за време славља, једне године, појаве се облаци са грмљавином и гром убије једну девојку. Тада су сточари из ових фамилија одлучили да више не прослављају заветину. Према причању, догађај се збио на почетку овог века.

Заветине су везане за одређено село, заселак или групу насеља и не преносе се у друго место и друге крајеве, уколико се неко одсели из свога села или засеока. Међутим, у два случаја, у овом крају, дошло је до преношења заветине, попут славе, у ново место боравка.

Раде Марковић, из Сивчине, пренео је у Мршинце код Чачка, где се преселио, другу заветину, летњи Аранђеловдан. И у новом месту боравка он слави стару заветину.

Вукашин Перишић – Дукатовић, из Доброг Дола, једини је становник моравичког краја који има пет славља у току године. Из родне Вионице донео је славу Аранђеловдан, преславу летњи Аранђеловдан и заветину Прве Тројице, а задржао је славе куће у коју је дошао. Привенчао се и узео заветину, коју су остали суседи у овом засеоку престали да славе.

ДРУГА ЗАВЕТИНА

Од села која су славила по две заветине, остала су само три:

Сивчина слави недељу по Спасовудне и летњи Аранђеловдан, као другу заветину. На Аранђеловдан се окупљају гости из других села и пријатељи. Увече је народни сабор. Неки сада истичу да је много две преславе и већ се опредељују за једну.

Откуд две преславе? Село је често тукао град. Становници су тражили спас да одбију градоносне облаке да се преселе у Драгачево или неко моравско село. Узалуд су терали облаке: превртањем кола, окретањем гребена према небу или дозивањем обешењака или утопљеника који иду пред облацима не би ли их скренули на другу страну. Најзад, реше да иду у манастир да тамо потраже савет од старешине манастира. Овај узме старе књиге, погледа у њих и посаветује их да убеду читаво село:

– Нађите два сива вола (сивоње) и рало и узорите бразду око села. Мало је да имате једну заветину, већ узмите и другу – летњи Аранђеловдан.

Врате се изабраници у село и пренесу речи старешине манастира. Од тада су почели да славе Аранђеловдан као другу заветину, а село добило име Сивчина.

У Смиљевцу, под Јавором, Павловдан као другу заветину не слави читаво село, већ једино Ћурчићи у засеку Балићима. Тога дана, како је у предању записано, папали су вуци сточаре. С муком су се одбрањили уз помоћ паса и окупљања читавог села. Вукови су одјурили на јаворске висове без иједне заклане овце. Од тада су становници овог засека узели Павловдан као другу славу села.

У Глеђици домаћини примају госте око подне, када ручавају, а после подне с њима одлазе на сабор на Тичар-језеро, изнад села. Тога дана, како се верује и како казује народна легенда, ковач из Дајића је пустио свога вола, са окованим роговима, на алу из језера, која се повремено појављивала и уништавала стоку овим сточарима. Тада је ковачев бик надбио алу и срушио је у језеро тако да се више није појављивала. Прича каже да се догађај збио почетком овог века. У знак славља и победе над немани, сточари дајићких и голијских села сваке године долазе на овај сабор код језера, а становници Глеђице славе Прокопље.

САДАШЊЕ СЛАВЉЕ ЗАВЕТИНА

Недеља Слијепог (Недеља пред Спасовдан)	Опаљеник, Луке, Радаљево, Црна Ријска (у Коритнику).
Спасовдан	Лиса, Дубрава, Бутково, Косовица, Деретин, Смиљевац, Пресека, Мочиоци, Клскова и Чечина.

Слана недеља (Недеља по Спасовудне)	Куманица, Комадине, Принчево Брдо, Сивчина, Равна Гора (јаворска).
Мали Спасовдан	Јасеновица, Ровине, Будожелја, Церова, Кулизино Село, Средња Река, Каралићи.
Прве Тројице	Глеђица, Маскова, Мана, Рокци, Прилике, Ивањица, Добри До и Врмбаје.
Друге Тројице	Маће, Клепани, Коритник (с леве стране реке Студенице: Ратари, Плочник, Остатија, Котлови), Брусник.
Треће Тројице Бијели четвртак	Горњи Дајићи, Доњи Дајићи и Градац, Брезова, Равна Гора (брезовачка), Ерчеге (фамилије: Спасовићи, Тошићи и Јелићи), Медовине (Горњи Ђојбашићи, Новаковићи и Горњи Ђеримани), Коритник (с десне стране реке Студенице – Оцртен, Планиница, Котлови, Ђеровићи, Коритник и Крљани) и Шареник.
Бијели петак	Васиљевићи, Чепово, Бедина Варош, Црњево, Свештица, Шуме, Рашчићи, Сађавац, Варјаче (из Прилика) и Ђурићи (из Дубраве).
Бијела субота Илиндан	Вучак, Кушићи (доњи део), Медовине (Чоловићи, Доњи Ђеримани, Јовићевићи), Ерчеге (Секулићи, Марићи и Зекавице).
Прокопље	Кушићи (горњи део села) и Братљево.

ДРУГА ЗАВЕТИНА

Павловдан	Балићи (заселак у Смиљевцу).
Прокопље	Глеђица.
Аранђеловдан	Сивчина.

Литература и извори

1. Вук Стефановић Караџић, Рјечник, Просвета, 1964, Београд.
2. Радоје Ускоковић, Сеоске и црквене славе по селима око Ивањице, прештампано из „Гласника Етнографског музеја” у Београду, књига V, Београд, 1930.
3. Казивања:
 - Војке Богдановић (91), из Сивчине, умрла 1996,
 - Бошка Циврића (68), из Кукића, родом из Кушића,
 - Богомира – Боја Вуковића (70), из Лознице, родом из Доброг Дола,
 - Миојле Цукавац, рођ. Кувекаловић (72), из Кушића,
 - Милоша С. Брковића (83), из Жиче, родом из Врмбаја,
 - Славомира Новаковића, раније из Медовина, а сада из Лознице,
 - Миломира Бојовића (85), родом из Јевика, сада из Лознице.

RURAL FAMILY FEASTS (SLAVA) IN THE MORAVIČKI REGION

The paper depicts family feasts in the Moravički region, which are interesting and varied. One family feast covers several parts of a village and the certain number of families in two neighbouring villages. There are even unique cases of two feasts celebrated in some villages. Sometimes a river divides the territory covered by one family feast; on one side of the river, villagers celebrate one, and those beyond the river the other. Family feasts can be replaced by one another in the above mentioned villages: e.g. St. Elias' Day is celebrated, and if it occurs on a Friday, then the Blessed Virgin Mary's Day is taken as a village feast.

As compared to earlier state, the number of family feasts increased with increasing territory, which also included the villages under Mount Golija. The villages of Luka, Osonica and Lisa previously belonged to Dragačevo and now are the part of the Ivanjica municipality. Also, the villages of Preseka, Močiocci and Klekova are now within the Ivanjica municipality and earlier belonged to the Arilje region.

Ljubomir M. Marković

FÊTES VILLAGEOISES DANS LA RÉGION DE MORAVICE

Dans la région de Moravice, chaque village a sa propre fête commémorant un saint déterminé. L'auteur décrit, dans le présent ouvrage, tous les détails de ce genre de fête. Quelquefois une fête est célébrée par plusieurs hameaux d'un village ou par un nombre de familles de deux villages voisins. Il est extrêmement rare que deux fêtes différentes soient célébrées dans le même village. Cependant, il arrive que la rivière qui coule par un village marque une sorte de borne: la population de la rive gauche célèbre une fête, alors que celle de la rive droite en célèbre une autre. Il se peut aussi que les fêtes alternent: si la Sainte-Élie tombe un vendredi, alors on fête la Sainte-Marie la Clémentine.

Par rapport à la situation précédente, le nombre de fêtes villageoises a augmenté, du fait que le territoire de la région de Moravice s'est étendu: il englobe actuellement les villages situés au pied de la Golia aussi. Les villages de Luka, Osonica et Lisa avaient appartenu à la région de Dragačevo, alors qu'à présent ils font partie de la commune d'Ivanjica. De même, les villages de Preseka, Močinci et Klekova, qui avaient appartenu à la région d'Arilié, sont englobés actuellement dans la commune d'Ivanjica.

Ljubomir M. Marković